

Lehmän kotiutuminen perheeseen, naudan asettuminen yhteiskuntaan

Kustaa Vilkuna

I

Tutkielmassani »Mikä oli lapinkylä ja sen funktio?» (Kalevalaseuran vk. 51/1971) huomautin lyhyesti (s. 234), miten nimenomaan lehmä on järkyttänyt uriltaan ikivanhan pyyntikulttuuriin nojautuvan talvikyläjärjestelmän ja on pakottanut kiinteän ympäri vuoden asutun kylän muodostamiseen. Lehmää ei yksinkertaisesti voitu ottaa kuten koiraa ja uuhta mukaan veneeseen tai ahkioon jokavuotiselle muuttomatkalle talvikylästä perheen sukualueen pyyntikentille. Lehmä ei liioin elänyt yli talven ilman ihmisen suurta apua, mikä pakotti sekä rehun varastointiin että karjasuojien rakentamiseen.

Suomalaisten parissa tämä kokonaan uuteen kulttuurivaiheeseen johtava prosessi todennäköisesti alkoi jo kivikauden lopulla. Ajoituskriteerinä ovat eräät rehunkorjaamisvälineet ja asutuksen siirtyminen karuilta rannoilta lehtomaastoon (kirjallisuusviitteitä Vir. 1970 s. 259—260). Tähän ajoitukseen sopivat myös omaperäiset nautakarjan nimitykset, kuten *vasikka*, *hieho*, *mullikka*, *lähtemä*, *lehmä*, *sonni* ja *härkä*, joiden vastineiden levinneisyys ulottuu suomen kielen ulkopuolelle toisiin ims. kieliin, joten ne ovat ns. kantasuomalaisia termejä (Ruoppila 1943 s. 65—126). Samaan aikaan ulottuvat myös *kytkyt*, *lypsää*, *pettää* eli *pyöhtää* ja *voi*. Mutta kauemmas ajassa tai maastossa ei näitäkään voi luotettavasti seurata. Jo volgalaisissa kielissä vastineet ovat erittäin epävarmoja tai jostakin muusta kuin karjanhoidosta kertovia. Esim. lehmää on verrattu mord. *lišme* sanaan, joka kuitenkin tarkoittaa hevosta, ratsua; *lypsää* sanan yhdistäminen mord. *lovtsoon* tuottaa äänteellisiä vaikeuksia; *voi* taas ulompana suomalais-ugrilaisissa kielissä tarkoittaa luonnollisesti kalanrasvaa. Näyttää siltä, että suomalaiset eivät ole taluttaneet lehmäänsä Volgalta vaan ovat tutustuneet nautakarjaan nimenomaan Itämeren piirissä ja täällä sen pidon omaksuneet.

Vaikka lehmä rikkoi vanhaa vuotuista pyyntikiertoa, niin se samalla toi perheeseen lujaa elämisen varmuutta. Kalastaja ja metsästäjä ovat ravinnon keräilijöitä, jotka ottavat sen, mitä luonto valmiina tarjoaa. Pysyttiin paikal-

laan laajalla nautinta-alueella luonnon kahleissa. Vuotuisrytmistä ei sopinut mitään muuttaa, eikä sitä voinut kehittää erilaiseksi. Sen sijaan lehmä vei elättäjänsä ja *kaisijansa* kehityksen tielle kohti varastoituja elämisen tarpeita ja omaisuutta, jota voitiin työllä ja toimella samalla alueella yhä lisätä vaurautteen saakka. Hoitajalleen lehmä tarjosi monipuolista ravintoa, puku-tarpeita, lämpöä ja pellonhöystä.

Suomessa ilmanala on niin kylmä, että lehmä vasikoineen tarvitsee ainakin talvisuojan. Ims. kielissä ei kuitenkaan ole yhteistä karjasuojan nimeä, sel-laista, joka tavattaisiin useammassa kielessä. Nimiä on kyllä runsaasti. Suomessa *karjatto*, *navetta*, *ometta*, *pihatto*, *tanhua* ja *läävä* (A. Vilkuna 1960 s. 29—34), virossa *laut*, *tara* ja *artu* (Habicht 1968 s. 55—86). Tämä on luonnollista ja odotuksen mukaista. Kodasta ei suinkaan siirretty suoraan *tupaan* tai *pirttiin* eikä lehmiä *kytketty* heti erilliseen navettaan, vaan pitkäksi aikaa asetuttiin saman katon alle pitkään *huoneeseen*, josta Suomessa muistot tosin ovat vähäi-set (K. Vilkuna 1938 s. 12; KLN M X, 1965, s.v. Langhus), mutta naapurimaissamme rikkaat. Niistä kertovat esihistorialliset löydöt ja rakennusperinne. Eräät myöhään säilyneet virolaistalot ovat niistä parhaita todisteita (Manninen 1933 s. 183—243). Ja näihin asti on Virossa ja Setumaalla tavattu kolmi-osaisia rakennuksia, joissa asuinhuone oli toisessa ja karjasuoja toisessa päässä, keskellä seinien rajaama tilava työskentelyalue (Habicht 1963 s. 59—65). Länsi-Virossa oli vielä 1800-luvulla tavallista pitää karja talvisin *rehealusessa*, joka oli osa pitkää rakennusta, jossa myös ihmiset asuivat. Järjestelmä ei suinkaan rajoittunut vain Viroon, vaan sillä oli laaja levinnäisyysalue balttien, slaavien ja saksalaisten parissa (Jaagosild 1967 s. 40—57).

Voimme hyvin kuvitella, miten muinaissuomalainen pitkä, harjakattoinen huone oli jakautunut eri osastoihin. Keskellä oli laaja *tanner* ja siinä tulisija, *liesi*, jolla kylmien öiden aikana hehkui *ahjo* tai paloi pitkä (rako)*valkea* rajaa-massa erilleen *pihan* eli sen pään rakennuksesta, jossa sarvikarja oli kytkeyllä, vasikat ja lampaat *karsinassa*. Keskivepsässä *piha* vieläkin tarkoittaa varho-patsaiden väliin salvettua seinämää asuinhuoneen ja tanhuan välissä. Hämeen ja Savon murteissa *piha* on nimenomaan karjapiha. Todennäköisesti *piha*-sanana vanha merkitys onkin pystyseipäistä ja niiden väliin taivuttaen vitsoista punottu seinä tai aita, milloin seinän yllä ei ollut patsaiden kannat-tamana kattoa kuten tarhassa.

»Huoneen» pihatto oli tietysti samaa tyyppiä kuin kuningas Augeiaan talli. Sitä ei talvisaikaan tyhjennetty. Kuivikkeet olivat havuja, joten lanta alkoi helposti *palaa*, mikä jo sydäntalven pakkasilla lämmitti koko huonetta. Sama-malla lannan haju parani miellyttäväksi ammoniakkipitoiseksi tuoksuksi. Talvella lienee yleisesti nukkutukin oljilla siistissä lammaskarsinassa, jossa tasaisesti »palava» tade lämmitti kylkeä. Virossa on runsaasti tietoja siitä, miten tytöt jo varhain kevättalvella muuttivat riihituvasta lehminavettaan

nukkumaan (Ränk 1940 s. 119—126); samoin Ruotsissa tytöt, jopa muukin naisväki, nukkuivat talvella navetassa, josta tytöt keväällä muuttivat luhtiin (Wikman 1937 s. 78—79, 165—).

Ilmeisesti huoneen pihatto, jossa sarvikarjan alla oli tunkio eli vahva kerros palavaa lantaa, oli talvella myös naisten käsityöosasto. Muinaispohjoismainen *dynga* jonka edeltäjästä suom. ja karj. *tunkio* on lähtöisin, tarkoitti myös naisten työhuonetta ja samoin muinaisyläsaksan *tung* oli mm. kutomahuone, 'Webraum' (Kluge—Götze 1951 s. 152). Karsinat ja laaja lantakerros muodostivat huoneen lämpöpatteriston. Nimenomaan talvella käsitöissä tällainen alhaalta virtaava lämpö oli välttämätön. Lieden säteily ei ollut siihen yhtä edullinen. Suomen oloihinkin sopinee hyvin mitä Tacitus ajanlaskumme alussa kertoo germaaneista (Cap. 20): »Saman karjan keskellä ja samalla maapermannolla he elävät, siksi kunnes ikä erottaa joukosta vapaasyntyiset — —.»

Erityisen arvokas lehmä oli siksi, että se *poiki* säännöllisesti kevättalvella pahimpana nälkäaikana, jolloin muu tuore ruoka oli ehtynyt kuiviin. Saatiin ternimaidosta *juustokeittoa*, saatiin *piimää* eli tuoretta maitoa. Jos vasikka teurastettiin, oli siinä ruokaa moneksi päiväksi ja vuota pukineeksi muokattavissa. Vasikat koetettiin tietysti viedä kesän yli ja teurastaa vasta sänkiäisenä, ellei voitu ottaa talvelle. Syysteurastuksen aikana naudasta kelpasi talteen lähes kaikki kyntösistä sarviin. Ruho lihattiin, veri *valettiin* suoliin *makkaroiksi*, sisälmysrasvat ja *kuu* käärrittiin mahapaitaan, *vuota* muokattiin vuoteiksi tai muihin tarpeisiin, *koivet* kyntösineen ommeltiin karvakengiksi, sarvista tehtiin astioita, kampoja yms., jopa lampuja siten, että ohueksi koverrettu tohlontuppi täytettiin rasvalla ja siihen upotettiin sydän. Sisäruokintakauden väkinyt ja tekeytynyt *sonta* puolestaan oli parhainta pellonhöystä. Siinä oli ihmeellinen *väki* eli (kasvu)voima.

Lehmä oli siis »kone», joka kotona muutti muuten kelvotonta luonnon raaka-ainetta, rehua, ihmiselle ja pelloille monipuolisesti sopivaan ja edulliseen muotoon. Ihminen elätti karjaa, lehmä ihmistä. Symbioosi oli molemmille mitä hyödyllisin.

Missä ihmisen ja lehmän symbioosi alkuaan on kehkeytynyt, on edelleen tarkemmin ratkaisematta. Lähtökohta on arvattavasti siellä, missä todella hyödyllinen nauta on vuosituhansien kuluessa kohonnut aivan jumalten luokkaan.

Välimeren itäpäässä ja ulompana idässä nauta vanhalla ajalla oli kaikkialla pyhä eläin. Babyloniassa voitiin jokaista jumalaa pitää sonnina tai lehmänä (Birket-Smith 1951 s. 135). Muistamme Raamatusta, miten Aaron teki korvessa yli 3 000 vuotta sitten kultaisen vasikan johdattamaan Israelin kansaa (2. Moos. 32). Sen vasikan Mooses hävitti, mutta Israelin kuningas Jerobeam Nebatin poika (n. 932—911 eKr.) valatti vielä kaksi kultaista vasikkaa palvottavaksi (1. Kuning. 12:38). Esikuvana hänellä oli egyptiläisten Apis.

Kivikaudella lehmä tietysti oli noillakin alueilla monipuolisesti hyödyllisin eläin. Maanviljelyksen edistyessä sen taloudellinen merkitys rintamailla kuitenkin väheni mutta arvo säilyi ja jumalaukon syntyessä naudan arvo uhritoimitusten mukana yhä kohosi.

Täällä Pohjolassa on erinomainen rinnakkaistapaus siitä, miten hyödyllisin riistaeläin saa taivaallisen alkuperän ja tulee palvonnan kohteeksi. Tarkoitin karhua. Muinaisajan ihmisen kannalta karhu oli siitä erikoinen, että se asetui talveksi pesäänsä nukkumaan. Metsästäjä kykeni syksyllä ensimmäisten lumien aikana paikantamaan pesän, jossa lihavaraisto ja arvokas talja sitten odotti noutajaansa. Kevättalven nälkäviikoilla metsästäjät saapuivat koirineen keihäineen ja illalla he pitivät peijaisia. Uneen vaipumalla karhu ikään kuin uhrasi henkensä ihmisen hyväksi. Siinä oli syytä kultin kehittämiseen ja karhun uuden syntymisen odottamiseen. Sekä vogulien että suomalaisten karhu oli taivaasta laskettu maan päälle. Vielä edullisempi ihmiselle oli sukupuuttoon kuollut jääkauden suuri luolakarhu, joka lienee ollut Neanderthalin ihmisen tärkein talvinen ravinnon lähde. Sen nukkumapaikat ja -ajat olivat tietysti tarkoin villin metsästäjän tiedossa. Samoista luolista on varhaisimman kivikauden iskoksia ja karhun luita.

Suomessa ei härkä, ei lehmä päässyt koskaan jumalten joukkoon, paitsi vanhojen runojen iso härkä, jota Ukko, Rauni, Palvanen, Vironkannas ja »muut jumalat» yrittivät teurastaa. Tavoite oli hyvin realistinen ja toiveajattelun mukainen: »sata saavia liha'a, kuuta kuusi tynnöriä, verta seitsemän venettä» (Krohn 1930 s. 64). Sen sijaan lehmä oli kuin perheenjäsen. Jokaisella oli oma yksilöllinen nimi, nähtävästi jo suomalais-virolaisella yhteisajalla. Molemmissa kielissä on näet useita yhteisiä erisnimiä: *Hellikki*, vir. *Hellik*, *Jutikki*, vir. *Jutik*, *Kirjanen*, vir. *Kirjas* jne. (Ojansuu 1916 s. 50—56). Kaikilla perheenjäsenillä oli erikseen oma *nimikko*. Virossa *nimik* (Wiedemann) tarkoittaa kaimaa. Ehkä nimikkovasikka on joskus saanut erikoisomistajansa nimen, kuten *Airi* : *Airikki*, *Anni* : *Annikki*, *Lempi* : *Lemmikki*, vir. *Lemmes*, *Mari* : *Marikki*, vir. *Marik*, *Maarik* jne. (Ojansuu 1912 s. 9, 14—25, 31—44). Perheessä naisen suurin ja tekstiilien ohella ainoa yksityinen omaisuus oli lehmä. Karjalassa vanhan »maantavan mukaan» *lepintölehmä* (myös *lepinko*) oli naisen perintöosa, se oli varattu myös tyttären myötäjäisiin (Voionmaa 1915 s. 484, 489, 500—501, 513—514). *Lepinko* oli hänen omaisuutensa. Muinaisaikana tämä sama käsite koski ilmeisesti myös perhettä. Perheen varsinainen omaisuus oli sarvikarja, naudat. Maita, metsiä, vesiä suvulla yhteisesti oli kyllin. Kiinteästi asuvalla talonpojalla karja oli myös sopivin verotuksen kohde. Sen määrä oli helposti laskettavissa ja kiertelevä verottajajoukko (K. Vilkuna 1951 s. 259—274; KLN M V s. 327—329) saattoi myös heti paikalla *nauttia* siitä osan, riippui miesjoukosta, kaikenkin. Tässä katsannossa on vielä lähemmin tarkasteltava *nautaa*.

II

Suomen *nauta*-sanan etymologian pääjuoni on ollut jo Vilh. Thomsenin (1869) ja August Ahlqvistin (1871) tutkimusten perusteella selvä: *nauta* on laina siitä germaanisesta sanasta, jonka jatkajia ovat ruots. *nöt*, norj. *naut* jne. Mutta miltä ajalta laina on, se on antanut erittäin runsaasti ja yhä jatkuvasti tutkijoille pohdiskelemisen aihetta. Sanan sekä vokalismi (-*au-* ja -*a*) että konsonantismi (-*t-*) ovat selkeät kriteerit siitä, että sana voisi olla ikivanha kantagermaanisesta tai vielä vanhemmasta kielimuodosta saatu laina (Karsten, Wiklund, Collinder, Toivonen, Fromm 1958 s. 303; kirjall.: FUF XIII s. 416; Karsten 1943 s. 345). Kuitenkin lainasanoistamme on löydettävissä tapauksia, joissa vastaava äänneasu edustaa lähinnä muinaisruotsista keskiaikana saatua lainaa (Ruoppila 1943 s. 141—142), joten tapaus näiden kriteerien perusteella on voinut sattua yhtä hyvin pronssikaudella kauan ennen ajanlaskumme alkua kuin vasta ristiretkien aikana (1050—1300). Lisäksi on ollut syytä kysyä, mitä varten tuollainen lajiniimi on otettu kieleen, ovathan yleiskäsitteet saaneet kielellisen ilmaisunsa tavallisesti vasta myöhään. Juuri tähän tarpeeseen viittasi Aug. Ahlqvist (1875 s. 3) selittäessään syytä *nauta*-sanain lainaamiseen ja lainan nuoruuteen: »koska yleisnimitykset tavallisesti puuttuvat vähemmän viljellyistä kielistä». Tämä ei tietenkään ole todellinen syy lainaamiseen, vaan aiheuttajana on ollut jokin muu syy, jota koetan seuraavassa etsiä.

Nauta on tavattu kansankielessä vain Länsi-Suomessa Uudeltamaalta Ruotsin Länsi-Pohjaan (kartta: Ruoppila 1929; A. Vilkuna 1960 s. 31), tosin vielä 1500-luvulla pitkällä Keski-Suomessa, ehkä Savossa saakka, koska se on kuulunut myös Ruotsin metsäsuomalaisten kieleen. Suomessa sen merkitys on kaikkialla sama eli lehmän suku, sarvikarja.

Sen sijaan lapin *naute* liittyy vastoin odotuksia kokonaan turkiksiin ja turkiseläimiin. Vanhassa Lindahlin—Öhrlingin Ruotsin lapin sanakirjassa (s. 278) vuodelta 1780 *naute* on 'dyr skinn', *nauten le* 'det är fullhårigt'. Turkiseläimen karvalleen tulo ilmaistaan verbillä *nautot* 'blifva fullhårig'. Esimerkkilause »Färta naute le nauten talwipewiwe wakkon» tarkoittaa, että 'jokainen nauta on karvallaan talvipäiväviikkona'. Kyseessä on vuoden 42. viikko (*meiwa-v.*) lokakuun puolivälissä (Granlund 1973 s. 180). Ruotsin maakuntalakien mukaan turkiseläinten metsästys sai tuolloin alkaa (Lithberg 1921 s. 161—163). Samat sanat ja merkitykset on myös Grundströmin Luulajan lapin sanakirjassa (II s. 584). Hän huomauttaa, että sanaa *nau'tat* 'få sin fulla vinterskrud, bli fullhårig' käytetään kaikista metsän turkiseläimistä, mutta ei porosta, mikä osoittaa, että »nauta» liittyy vain turkiksiin ja turkiseläimiin. Myöhemmin sanan merkitys on laajentunut. Siten Ruotsin lapissa *naute* tarkoittaa myös petoa ja erityisesti sutta, Inarin lapissa *nävdi* on metsäneläin (SKES s. 370);

koltan lapissa *naude* jne. on myös turkiseläin, mutta myös yleensä otus ja peto; Jäämeren rannikolla Petsamon kylän murteessa myös hylje oli »nauta», Kildinissä susi (Itkonen 1958 s. 275, 906). Samoin lännempänä meri- ja tunturilapissa »nauta» on nelijalkainen metsäneläin, susi tai muu peto (Lagercranz 1939 s. 518—519). Lapin *naute* on ilmeinen laina muinaisnorjasta tai vielä vanhemmasta skandinaavisesta kielimuodosta; merkityksen takia suomi ei voi tulla kysymykseen. Sen sijaan islannin *nauta* 'arvokas omaisuus' (Hellqvist 1948 s. 731) on tarkoittanut myös turkiseläintä (Karsten 1943 s. 344), mikä osoittaa, että tämä merkitys naudalla oli skandinaavisella alueella ainakin vielä 900-luvulla.

Nyt on muistettava, että se germaaninen sana, jonka jatkajat ovat ruots. *nöt*, isl. *naut*, tansk. *nod*, mys. *nōz*, engl. *neat* 'nauta, härkä', on alkuaan tarkoittanut vain omaisuutta, josta nautitaan. Suom. *nauttia*-verbi onkin samaa vanhaa germaanista perua (SKES s. 370). Tärkein nautinnanlähde on ikiajoista ollut nimenomaan karja. »Ja se (karja) on heidän ainoa ja mieluisin omaisuutensa» (lat. *opes*), totesi Tacitus Germania-teoksessaan (Cap. 5) niin varhain kuin vuonna 98 jKr. Näin ilmeisesti tuolloin myös germaanien naapureilla slaavilaisilla kansoilla ja itämerensuomalaistenkin parissa. Ulompana pohjoisessa omaisuutta ilmaisivat arvoturkikset. Balttilaisella taholla on vanha merkitys säilynyt: liett. *naud'a* 'hyöty, voitto, omaisuus', latv. *naūda* 'raha', *naudīgas* 'rikas' (Fraenckel I s. 487), mikä osoittaa sanan vanhuutta. Täältä ilmeisesti on peräisin myös vir. *naud* 'raha' (Kalima 1936 s. 195).

Muinaiset germaanit eivät saapuneet naapureidensa pariin minään humanitäärisinä opastajina vaan todennäköisesti yksinomaan raakoina veroherroina ja samalla vuosittain eläyttämään joutoaikana itseään ja joukkokuntaansa muodostamissaan panttivankipitäjissä ja kihlakunnissa, mistä olen jo aikaisemmin Virittäjässä kirjoittanut (1951 s. 259—274). Pakkoveron kantamiseen, orjien hankkimiseen ja panttivankien pitämiseen pohjautuvat tietysti vanhimmat suomalais-germaanisiet, vieläpä arjalaiset kosketukset. Mihin muuhun ne olisivatkaan voineet perustua. Sama koskenee germaanien ja slaavien vanhimpia suhteita.

Verottajan oli arvioitava veronmaksajan maksukyky ja järjestettävä sen mukaisesti veronkanto ja nautinta. »Parempi lehmä lypsää kuin tappaa», sanotaan. O. Schrader ja A. Nehring (1923 s. 371—372) ovat monin esimerkein osoittaneet, miten indogermaaneilla oli kaksi ikivanhaa arvonmittaa: nauta, erityisesti lypsävä lehmä, sekä turkistavara. Tätä tietä on naudasta ja turkisinahasta eri tahoilla siirrytty rahan merkitykseen, esim. lat. *pecus* 'karja', *pecunia* 'raha', ven. *kunitša* 'näätä, näädannahka', mven. *kuna* 'raha-yksikkö', *kunnoje* 'morsiamen myötäjäiset', *kunštšik* 'veronkantaja'. Samantapainen tausta on suom. *rahalla* (SKES s. 711).

Merkityksenkehitys saattoi kulkea molempiin suuntiin: turkiksista ja kar-

jasta rahaan tai päinvastoin rahasta nautaan (esim. lat. *solidum* > bret. *saout* 'karja', Kiparsky 1934 s. 188), mikä aluksi tuntuu vähemmän uskottavalta. Mutta veroteknisesti se oli luonnollista: alkuaan rahayksikkönä (metallikappaleena) arvioitu suku- tai kyläyhteisön kokovero voitiin lunastaa sovitulla turkis- tai karjaerällä. Niillä oli sama pari-arvo. Tässä joudummekin kysymään, oliko »nauta» juuri sellainen yksikkö, joka vastasi tiettyä rahatai metalliarvoa ja joka muutenkin veronkannossa olisi ollut perusyksikkö. Näin asia oli, siitä on löydettävissä esimerkkejä Suomenkin keskiaikaisista asiakirjoista. Tosin keskiajan »verojen laadusta ja maksutavasta ovat sekä lähteet että tutkimukset enimmältään äänettömiä», käyttääksemme Yrjö Koskisen sanoja. Mutta jotain on jäänyt paperille ja erityisesti Väinö Voionmaan nerokkaat tutkimukset ovat tuoneet runsaasti uutta selvyyttä »verotuksen sekavuuteen ja epämääräisyyteen» (Yrjö Koskinen 1874 s. 104).

Kuningas Mauno Eerikinpojan v. 1347 Viipurin läänin rahvaalle osoittamasta kirjeestä käy ilmi, että sen naudan (*nøth*), jolla Viipurin pitäjässä asuvat saivat lunastaa veronsa, oli arvoltaan oltava 12 äyriä (FMU I s. 203), siis puolitoista silloista markkaa. Vielä uuden ajan alussa Viipurin suurella linna-alueella oli kahdeksan nautakuntaa (*nøt[s]lag*), jotka maksoivat kinkeri-veroinaan mm. yhden naudan ja kaksi lammasta. Nautakuntien lukumäärän perusteella Voionmaa (1912 s. 131) on voinut osoittaa, että kyseessä oli vanha keskiaikainen perinne. Keskiaikaisen Vehkalahden alueella, johon kuuluivat Kymi, Sippola ja Valkeala, oli vielä v. 1542 kokoverojärjestelmästä luovutettaessa 11 »nautakuntaa» (Rosén 1936 s. 187—188).

Millainen tuo keskiaikainen ja todennäköisesti esihistoriallinen nautakunta on ollut, sen on Voionmaa ratkaissut Eerik Pommerilaisen v:n 1413 verokirjan otteen perusteella vertaamalla sitä Ahvenanmaan vuoden 1531 veropiireihin, joista muutamissa pitäjissä vielä tuolloin käytettiin nimeä *nøtslag*, toisissa nimeä *marklag*, minkä jälkeen *nøtslag* häviää luetteloista, *marklag* ottaa kaikkialla sen paikan. »Markka» siis korvaa »naudan». Kaikki nämä veropiirit maksoivat rahaa saman summan, joka v:n 1531 veronkantokirjaan merkityn taksan mukaan vastasi yhden naudan, kahden lampaan ja yhden hanhen yhteen laskettua raha-arvoa. Veroerän nimi oli *ottemansnøt*, kahdeksan miehen nauta. Vuoden 1556 veroselityksessä mainitaan, että »kun he ostavat (= lunastavat) naudan (*itt nøtth*) 6 mk:lla, silloin on 8 kokoveroa yhdessä naudassa (*8 gærder om itt Nøtth*)». Jo näistä on pääteltävissä, että nautakunnan muodosti 8 verotaloa. Vuoden 1413 verokirjanotteen mukaan Ahvenanmaalla oli 526 talonpoikaa, jotka maksoivat yhteensä 65 1/2 nautaa, 131 lammasta ja 65 1/2 hanhea. Kun verovelvollisten luku jaetaan 8:lla, saadaan tulokseksi 65 kokonaista nautakuntaa ja yksi vajaa eli 6-taloinen. Nämä siis maksoivat kukin yhden naudan (6 taloa maksoi ehkä hiehon eli puoli nautaa), 2 lammasta ja yhden (aljo)hanhen (Voionmaa 1916 s. 120—136). Varsinais-Suomessa

skattenöt oli markan arvoinen. Verokunnan oli suoritettava linnaan marka, joka lunastettiin naudalla. Kukin talo oli velvollinen maksamaan äyrin, joten markan kokoamiseen tarvittiin 8 verotaloa eli siis nautakunta (Voionmaa 1912 s. 130—131). Käytännössä maksu kai järjestyi siten, että jokainen nautakunnan talo antoi vuorollaan joka kahdeksas vuosi (vanhan) lehmän ja joka neljäs vuosi lampaan. Naudat eivät aina olleet täyspainoisia, joten verovelvolliset joutuivat maksamaan »nautanparannusta» milloin lampaan (*nötebringarfär*), milloin maltaita, voita jne. (Voionmaa 1910 s. 11; 1912 s. 257—261).

Edellä sanottu riittänee osoittamaan »nautan» keskeisyyden nimenomaan vanhassa verojärjestelmässä. *Nautakunta*-nimestä ei ole tietoja kansankielestä, mikä on luonnollista, kun jo Kustaa Vaasan aikana luovuttiin vanhasta kokoverojärjestelmästä ja tilalle saatiin tehokkaammat maahan liittyvät veroperusteet, jolloin vanhat veropiirit kameraalisina yksikköinä kävivät tarpeettomiksi, jäivät käytännöstä ja unohtuivat.

Nautakunnat olivat siis aikoinaan veropiirejä, ilmeisesti vanhan kihlakunnan tai pitäjän osia. Ne soveltuivat mainiosti varhaisen kestitysveron nautintapiireiksi, joissa viimeksi »ruokaruotsit ja syömäsaksat» vierailivat, kuten mm. Piispa Henrikin surmarunossa kerrotaan (SKVR VIII, 990:86). Tämä pakkokestitys, jossa nauta ja lampaat sekä olut edustivat keskeisintä aineellista pohjaa, on tietysti ikivanhaa perua. Kirjallisestikin se on määriteltynä jo Kaarle Suuren kapitulaareissa vuodelta 779 (Yrjö Koskinen 1874 s. 112). Pohjoismaisten retkikuntien ja seurueiden ikivanha nimi oli »matkanauta», mr. *farunöte*, isl. *foruneyti* (Hellquist 1948 s. 721); syötiin yhteistä nautaa eli elettiin »yksissä leivissä» (vert. *compania*).

Voionmaa (1912 s. 127) on verrannut Suomesta tuntemaansa nautakuntaa sekä ruotsalaiseen *gård*-ryhmään että hundarin neljännekseen, jonka tuli Uplannin maakuntalakien mukaan suorittaa kuninkaalle veroksi nauta. »*Gård*» (= teko) eli kokovero oli muodostettu kuudesta talonpojasta (»*setting*»), jotka yhteisesti maksoivat »ulosteot». Myöhemmin (1967) on G. Hafström huomauttanut (KLN XII s. 485) omiin laajoihin tutkimuksiinsa viitaten, että Voionmaa on tässä erehtynyt. »*Nötslag*», joka veropiirin nimenä tunnetaan vain Ahvenanmaalla, Itä-Uudeltamaalla ja Viipurin Karjalassa,¹ vastaa muinaispohjoismaista *hamna*-järjestelmää. »*Hamnat*»

¹ Voionmaa (1912 s. 145) on huomauttanut, että v. 1347 Viipurin linnaläänistä mainitut *taekth*-veropiirit (FMU I s. 203) olivat nautakuntia tai niiden edeltäjiä. Tähän on myös Aulis Oja yhtynyt (KLN XII s. 486). Näin asia voi olla mutta sillä tavoin, että toinen oli veronkantajan, toinen maksajan kannalta ajateltu veropiiri. »*Täkt*» on näet johdos mr. *taka* (= taga) -sanasta ja tarkoittaa siis »ottaa». Myöhemmissä lähteissä mainitut *tectemen*, *täctemen* olivat siis verojen (ulos)ottomiehiä. Vanha merkitys tavataan vielä yhdyssanoissa *intäkt* 'veronkanto', *väldtäkt* 'väkisinmakuu', *lövtäkt* 'lehdesten otto', *lertäkt* 'savenotto'. »*Täkt*» on laajentunut myös ottopaikan nimeksi. Hyvä lehtoalue, josta taitettiin lehtiä, voitiin eristää vakinaiseen käyttöön, myöhemmin se otettiin varsinaiseen viljelykseen. Näin päästiin ruotsin murteissa tavattavaan merkitykseen 'aidattu viljelty maapala', josta varhainen laina on suom. *tahto*,

hankkivat, pitivät yllä ja evästivät sotaveneet, vieläpä soutivat ne. Hamna (= hankavitsa) oli esihistoriallisen Sveanmaan laivakuntaveropiirin (mr. *skiplagh*) alaosa. Varsinais-Suomesta tunnetaan muutamia keskiaikaisia laivakuntia, vuodelta 1380 on maininta Taivassalon ja Nousiaisten Santamalan venekunnasta (*Theuasala snaeckkiolag, snaeckielag tingena j Santamalum*). Hämeen ja karjalaisten »uiskolahkot» lienevät samoja (Kotiseutu 1975 s. 62—69). Muinaisruotsin *Rodhinin* (> Ruotsin) venekunnissa Itämeren ja Pohjanlahden rannikolla vastaavan veropiirin nimi oli *ar 'airo'* ja muinaistanskassa *hafnae*, joka on tarkoittanut soutajanpaikkaa eli tehdasta purressa (Hellqvist 1948 s. 331; KLNVI s. 97).

Itämeren yli soutaneet ruotsalais-germaanisiet pikkukuninkaat järjestivät alistamisissaan nautinta- eli siirtomaissa samantapaisia veropiirejä kuin kotimaassaan. Nautakunta turvasi elintarpeet näillä riistomatkoilla. Kaikkia ei tietysti syöty, vaan veroista osa oli lunastettava muuten. Missä nautoja ei ollut, siellä turkikset olivat tärkein kohde, mikä selittää lapin nautasanan merkityksen 'arvokas turkis', joka sitten on laajentunut merkitsemään turkiseläintä ja petoa.

Edellä oleva riittänee viittaukseksi siihen, miten »nauta» on veroteknisenä terminä asettunut suomalaiseen yhteiskuntaan hallinnollista tietä ja on vähitellen siirtynyt lehmän suvun (*Bos*) yleisnimeksi. Sanan lainautumisaikaa tämä selvitys ei ratkaise. Verotussysteemin luojat saattoivat olla yhtä hyvin muinaisruotsalaisia kuin heidän germaanisiansa, götanmaalaisia esi-isiään, joiden vaikutus Suomen arkeologisessa kalustossa alkaa näkyä heti pronssikauden alettua eli ehkä noin 1500 eKr. Tekniset edellytykset meren taakse vuosittain tehtäviin verotusretkiin ovatkin jo kauan olleet olemassa. Jo ajanlaskumme alussa Tacituksen mukaan (Cap. 44) svioneilla, svealaisilla, oli vahvat laivastot. »Alusten muoto eroaa tavallisesta siinä, että niissä on kokka kummassakin päässä ja että niillä sen vuoksi aina voidaan helposti laskea maihin. Purjeita ei käytetä eikä airoja kiinnitetä riveittäin alusten kylkiin. Aivot ovat irrallisia, niin kuin joskus jokialuksissa, ja ne voidaan tarpeen vaatiessa muuttaa paikasta toiseen.» Toiminta merellä edellytti kotoisten ja merentakaisien veropiirien olemassaoloa, tarvittiin sekä »hanka»- että »nautakunta».² — Lainauksen ikää kannattaa edelleen pohtia.

---

tahdoin, tahtoma 'pieni aidattu (mökkiläisen) pelto' (SKES s. 1192). — Veronmaksajan kannalta veropiiri oli »nautakunta», joka ilmoitti mitä tehtiin; »otto» (ulosotto) ja »teko» (ulosteko) olivat vastakkain.

² Verorasituksista tunnetussa Virossa ei tiedetä olleen nautakuntia. Veropiiri oli siellä ja Latviassa »vakk», lähtökohtana siis viljamitta. Ei edes 1500-luvun laajoissa vakkakestitystarveluetteloissa mainita nautaa. Sen sijaan oli tuolloin tapana, että kultakin vakalta kannettiin erikseen vakkahärkä, -nauta (wacke Nöth) tai teurasnauta. Nautaveron alkuperän Arvi Korhonen (1923 s. 141, ks. myös s. 125—140) sanoo peittyvän hämärään ja arvellee sen kuuluvan niin varhaisiin kestitystarpeisiin, että ne ovat jääneet paikallispidoissa kuluttamatta ja sitten yleistyneet erilliseksi vuotuisveroksi.

III

Kun tietty termi syystä tai toisesta lainautuu kieleen, niin näyttää kuin sen lainausaalto leviäisi suunnilleen samaan aikaan toisiinkin kieliin. Tällä kertaa rinnakaistapaukseksi voidaan esittää mven. *nuta* 'sarvikarja', jolla on vasti-
neet slaavilaisten kielten kolmessa päähaarassa, useimmat niistä ovat kanta-
sanasta johdettuja tekijän nimiä: ven. *nutnik* 'teurastaja, karjanajaja', kirkko-
slaavissa 'karjakauppias'; slovenin *nuta* 'lehmipaimen'; sorbin *nuknicaŕ* 'tilan-
hoitaja', polabin *nōtar* '(lehm)i)paimen'. Täsmälliseen tapaansa Valentin
Kiparsky on osoittanut, että *nuta* on hyvin varhainen laina kantagermaani-
sesta kielimuodosta (Kiparsky 1934 s. 184; Vasmer 1955 s. 232).

Ensimmäisiä kantaslaavien verottajia ja herroja tuskin olivat ne gootit,
Tacituksen gothonit (Cap. 44), jotka jo ajanlaskumme alkuun mennessä
olivat joukolla siirtyneet Itämeren eteläpuolelle Veikselin alajuoksulle slaavien
ikivanhoille asuinsijoille. Heistä tuli kyllä laajojen slaavilaisalueiden valtiaita
Ermanrikin valtakunnan kukistumiseen saakka, mikä tapahtui v. 375. Mil-
laisia vanhimmat suhteet olivat, siitä antaa jälleen todisteen kantagermaanista
kantaslaaviin lainautunut (mven.) *skotŭ* (Kiparsky 1934 s. 186—188). Mer-
kityksiltään se muistuttaa »nautaa». Meille tutuin on ruots. *skatt* 'vero,
maksut, rasite'. Mikä on ollut germ. *skatta-sanana alkumerkitys, siitä on
paljon keskusteltu ja vielä Hellqvist (1948 s. 929—930) on huomauttanut,
että se on pelkästään arvailujen varassa. Kun lainanantajan puolella perillis-
kielissä on tavallisin merkitys 'raha, verot' (goot. *skatts* 'raha[pala]', mys.
scaz 'denarius', kys. *skat* 'rahapala, omaisuus'; anglos. *sceat* 'raha, omaisuus,
maksu, vero'; m.isl. *skattr* 'vero') — vain muinaisfriisissä *skett*-sanalla on
tavattu merkitykset raha ja karja — ja kun lainanottajataholla on useissa
kielissä merkitys 'karja' — vain muinaisvenäjässä *skotŭ* tarkoittaa sekä 'kar-
jaa, kotieläintä, omaisuutta että veroa ja rahaa' —, niin edellä sanotun perus-
teella on täysi syy vastoin useita aikaisempia selityksiä olettaa, että lähtö-
kohtana germaanisella taholla on ollut metallipala eli raha, pakkovero, joka
voitiin lunastaa ja maksaa naudalla. »Skotŭlla» ei suinkaan ollut vain kol-
lektiivinen merkitys, vaan se saattoi tarkoittaa myös yksilöä, esim. slovenissa
skott on 'Tierjunges' (Vasmer II, 1955, s. 649; Kiparsky l. c.). Mikään ns.
kulttuurilaina, joka viittaisi karjanhoidon syntyyn kantaslaavien parissa, ei
ole kysymyksessä, koska slaavilaisella taholla on runsaasti omia ikivanhoja
karjaan liittyviä termejä, kuten ven. *koróva* 'lehmä', *vol* 'härkä' ja *byk* 'sonni',
jotka ovat ikivanhoja kantakielen sanoja (Kiparsky 1975 s. 40, 49).

Kun tällainen nautakarjaan liittyvä verojärjestely germaanien ja slaavien
varhaisuhteissa kantakielten aikaan oli todennäköinen, niin se on saattanut
olla mahdollista myös kantasuomalais-lappalaisten ja germaanien varhaisim-
missa suhteissa. Näin *naudan* sekä äänneasu että asiapohja veisivät lainaus-

tapahtuman pronssikaudelle kantagermaaniseen aikaan. — Lisätukena ajoituksen on vielä mainittava *lammas*, joka on sekä lajinimi 'ovis' kuten nauta 'bos' että »tarpeeton» kantagermaaninen laina, koska kielessä jo oli vielä vanhempia omia tai balttilaisperäisiä nimiä, kuten *uuhi*, *vuona*, *karitsa*, *jäärä*, *oinas* (Ruoppila 1943 s. 145—200). Ja tässä yhteydessä on mitä tärkeintä muistaa, että nautakunnan vuotuisveroon kuului naudan lisäksi kaksi lammasta. Goottien kielessä *lamb* tarkoitti aikuista lammasta (Vir. 1970 s. 272).

IV

Lujan yhteiskuntajärjestelmänsä turvin germaanit laajensivat jo varhain nautinta- ja veromaitaan vierasheimoisten kansojen alueilla. Esikuva oli ilmeisesti kelttiläisiltä kansoilta. Mutta laajennus saattoi tapahtua vain alueille, joissa oli karjanhoitoon perustuvaa kiinteää kyläasutusta, siis seuduille, jotka pystyivät ruokkimaan suurenkin miesjoukon ja jossa asukkaat olivat sulan aikana kylissään tavattavissa eivätkä olleet hajaantuneina pyyntireivireilleen, kuten oli laita metsästäjä-kalastajayhdyskunnissa.

Edellä on kuvailtu, miten lehmä jo kantasuomalaisena aikana hiljalleen kotiutui perheeseen, minkä seurauksena sarvikarjan pito vaati kiinteän läpi vuoden asutun kylän. Näin kehittyi se elämisentaso, joka houkutteli germaanit riistoretkilleen. Suomeen ja Baltiaan voitiin soutaa vain suviseen aikaan, mutta tänne saattoi jäädä myös talvehtimaan joukkoja, jotka kantoivat turkisveroa talvikyliinsä kokoontuneilta metsästäjäsuomalaisilta ja lappalaisilta ja elivät muun ajan nautakuntien kustannuksella. Näin »nauta» asettui jo varhain suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kehitys ja uudet rasitukset ovat aina kulkeneet rinnan.

KIRJALLISUUS

- BIRKET-SMITH, KAJ 1951: Kulttuurin tiet. Porvoo.
 GRANLUND, INGALILL & JOHN 1973: Lapska ben- och träkalendrar. Nordiska museet. Acta Lapponica XIX. Uppsala.
 FROMM, HANS 1958: Die ältesten germanischen Lehnwörter im Finnischen. Zeitschrift für deutsches Altertum und Litteratur. LXXXVIII: 2—4 s. 81—101, 211—240, 299—324. Wiesbaden 1957—1958.
 HABICHT, TAMARA 1968: Laudad Kagu-Eestis XIX sajandi teisel poolel ja XX sajandi algul. Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXIII. Tallinn.
 ITKONEN, T. I. 1958: Lapin sanakirja I—II. Koltan ja kuolanlapin sanakirja I—II. Lexica Societatis Fenno-ugricae XV. Helsinki.
 JAAGOSILD, ILDIKE 1967: Rehealune loomapidamisruumina Lääne-Eestis ja saartel. Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXII. Tallinn.
 KARSTEN, T. E. 1944: Finnar och germaner. Folkmålsstudier årgång X, 1943. Helsingfors.

- KIPARSKY, V. 1934: Die Gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen. Vaitöskirja. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, B XXXII: 2. Helsinki.
- 1975: Russische historische Grammatik. Band III. Entwicklung des Wortschatzes. Heidelberg.
- KLNM = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Helsingfors — Köbenhavn 1956—.
- KORHONEN, ARVI 1923: Vakkalaitos. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Vaitöskirja. Helsinki.
- KOSKINEN, YRJÖ 1874: Muutamista keskiaikaisista verotusseikoista. Historiallinen Arkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 41. osa. Helsinki.
- KROHN, KAARLE 1930: Suomen muinaisrunoja I. Kertovaisia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 184. osa. Helsinki.
- LAGERCRANZ, ELIEL 1939: Lappische Wortschatz I—II. Lexica Societatis Fenno-ugricae VI. Helsinki.
- LITHBERG, NILS 1921: Första vinterdag. Etnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammerstedt 3/3 1921. Föreningen för svensk kulturhistoria, böcker n:o 2. Stockholm.
- MANNINEN, I. 1933: Die Sachkultur Estlands. II. Band. Õpetatud Eesti Seltsi Eri-toimetused II. Tartu.
- OJANSUU, HEIKKI 1921: Kotieläintemme suomenkielinen nimistö. Helsinki.
- 1916: Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmää I. Jyväskylä.
- ROSÉN, R. 1936: Vehkalahden pitäjän historia. I. Vehkalahden asutus- ja aluehistoria vuoteen 1610. Helsinki.
- RUOPPILA, VEIKKO 1943: Kotieläintemme nimitykset suomen murteissa I. Hevonen, nauta, lammas, vuohi. Vaitöskirja. Helsinki.
- RÄNK, GUSTAV 1940: Magamislaut. Eesti Keel 3—4 1940. Tartu.
- SCHRADER, O. 1917—1923: Reallexikon der Indogermanische Altertumskunde. Grundzüge einer Kultur- und Völkergeschichte Alteuropas. Erster Band. Berlin.
- VASMER, MAX: Russisches etymologisches Wörterbuch. Erster Band. Heidelberg 1953. Zweiter Band. Heidelberg 1955.
- VILKUNA, ASKO 1960: Suomalaisen karjasuojan vaiheita. Kansatieteellinen Arkisto 14:1. Helsinki.
- VILKUNA, KUSTAA 1938: Varsinais-Suomen kansanrakennukset. Varsinais-Suomen historia II: 1. Porvoo.
- WIKMAN, K. ROB. V. 1937: Die Einleitung der Ehe. Eine vergleichend ethno-soziologische Untersuchung über die Vorstufe der Ehe in den Sitten des schwedischen Volkstums. Vaitöskirja. Acta Academiae Aboensis, Humaniora XI: 1. Åbo.
- VOIONMAA, VÄINÖ 1910: Veropiirijärjestelmästä Suomessa uuden ajan alussa. Historiallinen Arkisto XXI, II: 5. Helsinki.
- 1912: Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja, laitoksia, virkamiehiä. Porvoo.
- 1915: Suomen karjalaisen heimon historia. Helsinki.
- 1916: Studier i Ålands medeltidshistoria. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXVI. Helsinki.

Die Einbürgerung der Kuh in Familie und Gesellschaft in Finnland

Kustaa Vilkuna

Verf. beschreibt, wie durch die Haustierwerdung der Kuh und des sonstigen Hornviehs Jahresrhythmus und Wohnweise der uralten Fischer-Jäger-Gesellschaft durchbrochen wurde. Früher war das Dorf ein sog. Winterdorf, wo die Sippen nur den Winter über zusammenwohnten, um sich im Frühjahr dann wieder in die privaten Jagd- und Fischereireviere der Sippen zu begeben, von wo aus man dann mit dem Einbruch des Winters wieder im Dorf zusammenkam, um die gesellschaftlichen Aufgaben zu versehen. So handelten einige uralte Lappendörfer auf der Halbinsel Kola noch in den dreissiger Jahren unseres Jahrhunderts. Auf den langen Fahrten konnte man die Kühe nicht wie einen Hund oder ein Schaf im Lappenschlitten oder Boot transportieren, sondern der Kuhbesitzer musste in einem relativ begrenzten Gebiet wohnen, für Winterfutter sorgen und eine Art Viehstall bauen. Daraus folgte, dass das Dorf eine ständige Einrichtung wurde, wo man das ganze Jahr siedelte. In Finnland begann diese Entwicklung in der ausgehenden Steinzeit. Damals wurden die Wohnplätze von den kargen Ufern in Wälder und Haine mit Lehm Boden verlegt, wo es eine Weide für das Vieh gab und man das Winterfutter ernten konnte.

In den ostseefinnischen Sprachen gibt es mehrere gemeinsame, autochthone Wörter, die im gesamten Sprachraum begegnen und mit dem Vieh und der Viehzucht zusammenhängen (z.B. fi. *karja* 'Vieh', *lehmä* 'Kuh', *hieho* 'Färsch', *mullikka* 'Farre', *vasikka* 'Kalb', *sonni* 'Bulle', *härkä* 'Stier', *kytkyt* 'Tierfessel', *lypsää* 'melken', *pettää* 'Butter kirnen', *voi* 'Butter'). Aufgrund ihrer Lautgestalt und ihrer Verbreitung reichen sie wenigstens in die Bronzezeit zurück bzw. ins.

sog. Urfinnisch.

Daneben gelangten bereits frühzeitig zwei german. Lehnwörter ins Finnische: *nauta* 'Rind' (vgl. schwed. *nöt*, isl. *nautr*, ahd. *nōz*) und *lammas*, *lampä* 'Schaf' (<german. *lambaz). Im alten häuslichen Sprachgebrauch waren sie »unnötig«, da die Sprache für alle Haustierarten schon einen eigenen Namen hatte sowie als Allgemeinbezeichnung *karja* 'Vieh, Herde'. Die neuen Lehnwörter waren Steuertermini. Aus dem Finnischen ist bereits im Mittelalter der Name eines Steuerkreises bekannt, der schwed. *nötslag*, finn. *nautakunta* 'Rinderschaft' hiess und aus 8 Bauern bestand. Das Achtersystem ist altskandinavisch. Eine solche Rinderschaft zahlte jährlich insgesamt ein Rind und zwei Schafe, so dass *lammas* 'Schaf' ein ähnlicher Terminus war wie *nauta* 'Rind'. Als die Grundlagen für die Besteuerung Mitte des 16. Jahrhunderts erneuert wurden, blieb die Einteilung in Rinderschaften weg. Im Lappischen bedeutete *navdde* einen teuren Pelz. Ostseefinnischerseits wurde der Tribut, ursprünglich festgelegt als Metallstück oder Geld(münze), also durch Hornvieh und Schafe entrichtet, in Lappland in Form von Fellen, was die Bedeutungsentwicklung des german. Lehnwortes *nauta* erklärt.

Als Parallellfall führt Verf. die Entlehnung desselben german. Wortes in die slavischen Sprachen an, altruss. *nuta* etc., sowie einen in der Bedeutung und der Entlehnungsrichtung entsprechenden Terminus, vertreten z.B. durch got. *skatts* 'Geld', altruss. *skotü* 'Vieh, Haustier, Besitz, Geld'. (Die Bedeutungsentwicklung der Wörter verlief sowohl von 'Vieh' zu 'Geld' als auch umgekehrt, wenn es sich ursprünglich um einen Steuerterminus handelte.)

Nach Ansicht des Verf.s bestanden die

frühesten finnisch-germanischen Kontakte gerade darin, dass die Germanen in den untergeordneten Gemeinschaften Tribute in Form von Bewirtung genossen und eine Steuerverwaltung ausübten. Eine solche Verwaltung konnte erst beginnen, nachdem feste Dörfer entstanden waren, in denen Viehzucht betrieben wurde. Mit einem derartigen frühen Beginn der

Kontakte konnten Steuertermini zusammenhängen wie finn. *lammas* und *nauta*, wodurch sich auch die umstrittene Lautgestalt des Wortes *nauta* erklären liesse, indem es sich nämlich vielleicht um vorgerman. *nauda handelt, wie die Lautform im Finnischen und Lappischen es voraussetzt.

Osoite:

Anschrift:

Jollaksentie 22

SF-00850 Helsinki 85